

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота
з економічної теорії
на тему:
«Оцінка рівня тіньової економіки України»

Студентки 2 курсу Ф-21

Богельської І.В.

Науковий керівник:

К.е.н., доцент Чирак І.М.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017р.

План

Вступ.

1. Сутність, структура та соціально - економічні наслідки тіньової економіки.
2. Оцінка та аналіз масштабів тіньового сектору економіки України.
3. Механізм подолання тіньового сектору в Україні .

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

Вступ.....	4
1. Сутність, структура та соціально - економічні наслідки тіньової економіки.....	6
2. Оцінка та аналіз масштабів тіньового сектору економіки України.....	10
3. Механізм подолання тіньового сектору в Україні.....	20
Висновки.....	24
Список використаної літератури.....	25
Додатки.....	27-30

Вступ

Актуальність теми. Істотною перепорою, щодо забезпечення стабільного економічного розвитку є глибокий рівень тінізації економіки, який безперервно зростає. Економічна реальність показує, що обсяги тіньового сектору в Україні давно вийшли за межі її порогових значень. Наявна ситуація зумовлює необхідність у проведенні теоретичних та практичних досліджень щодо сутності та методів обмеження такої дефініції як тіньова економіка.

Ще однією проблемою пов'язаною з тіньовою економікою є те, що вона вдало функціонує з легальною, тому довести проведення тіньових операцій, які можна здійснити легальним шляхом дуже важко. Наслідком такого функціонування є зменшення частки податкових прибутків у структурі бюджетних доходів, що призводить до складнощів у виконанні державних програм. Виходячи з того, що частку тіньової економіки не можна повноцінно врахувати при складанні статистичних даних, розроблення методів та оцінок, що дадуть змогу оцінити реальні обсяги операцій, є актуальним завданням для теперішнього етапу розвитку економіки. В даний період далекосяжний напрям дохідного розширення – включення тіньових оборотів до сфери легального бізнесу. Проведення заходів, як удосконалення податкової системи, посилення контролю за податковим збором, упорядкування пільг, щодо зменшення таких проявів не дали очікуваних результатів, адже тіньова економіка продовжує зростати.

Причиною ведення підприємцями тіньового бізнесу є мало ефективність та непрозорість політики держави.

Об'єктом дослідження виступає тіньова економіка України, а предметом – вплив тіньового сектору на економіку країни.

Дослідження даної проблематики відображене у наукових працях вітчизняних науковців, серед яких зокрема: В. Базилевич, Т. Приходько, В. Бородюк, А. Базилюк, З. Варналій, В. Геєць, П. Єщенко, Я. Жаліло, В. Засанський, Т. Ковальчук, І. Мазур, Ю. Ванькевич, В. Мандибуря, О. Пасхавер, В. Попович, О. Барановський, Т. Тищук, А. Чухно та ін. Хоча кількість робіт, видань, джерел щодо даної теми є великою, однак це питання залишається відкритим.

Метою роботи є дослідження сутності, структури тіньової економіки, її масштабів та наслідків, а також механізмів зниження її рівня в сучасних умовах.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- розкрити сутність тіньової економіки;
- проаналізувати масштаби та особливості тіньового сектору в економіці України;
- визначити механізм подолання тіньового сектору в Україні.

1. Сутність, структура та соціально - економічні наслідки тіньової економіки

Даний стан економіки України є м'яко кажучи незадовільним, причиною чого є несприятливий вплив тіньового сектору. Тіньова економіка є невід'ємним сегментом економічної системи, це пояснюється її своєрідними соціально - економічними рисами, які є притаманні тільки їй. Причому вона має розповсюдження на всі сфери діяльності національної економіки, що несе реальну загрозу її існуванню, прикладом такої загрози може виступити в першу чергу втрати державного бюджету та державної економіки в цілому.

З виникненням держави розпочинається історія тіньової економіки, саме тоді з'являються деякі її ознаки. Значних проблем тіньова економіка завдала у ХХст. країнам, які переживали системну кризу. Тоді ж таким явищем як тіньова економіка стали цікавитись спочатку західні економісти, а пізніше і радянські. Причиною слугувало те, що тіньовий сектор почав набирати силу і розповсюджуватись у всі аспекти суспільно-економічних відносин в більшості країнах світу[1, с.48-49].

Першим, хто запропонував визначення тіньової економіки був американський науковець Е.Фейг, він подав значення тіньової економіки з включенням до неї всієї економічної діяльності, що не входить до ВВП. Згідно його визначення можна виділити дві основні структурні підрозділи тіньової економіки:

- та діяльність, яка водночас є офіційною, але не оподатковується і не входить до легальної статистики;
- діяльність, яка знаходиться поза законом і свідомо приховується.

Сутність такої дефініції як тіньова економіка по-різному визначається науковцями. І в різних країнах має різні назви: наприклад в Італії таке явище носить назву - «таємна», «підводна»; у Франції – «підземна», «неформальна» економіка; в Англії - «неофіційна», «підпільна», «схована»[11;с.56].

На сьогодні як такої сталої концепції визначення тіньової економіки не має. Щодо її визначення існує багато наукових підходів і щоб якомога повніше

розкрити суть тіньової економіки ми розглянемо деякі з них, які подані в **Додатку А**.

Наявність багатьох визначень суті терміну “тіньова економіка” лише підкреслює її багатогранність, вона пояснюється тим, що кожне з визначень розглядає це поняття в різних аспектах. Я вважаю, що узагальнити визначення цього поняття можна так: Тіньова економіка – це один з видів економічної діяльності, щодо застосування працюючих форм власності для власної вигоди, що приховується від законодавства та не є офіційно зареєстрованим.

Для того аби повніше розкрити поняття тіньової економіки розглянемо її структуру. Загалом в структурі тіньового сектору виділяють три види:

1. Неформальна економіка («неофіційна», «друга» або «білокомірцева») – це прихована економічна діяльність, яка знаходиться під заборонаю з боку закону, здійснюється працівниками офіційної економіки, наслідком такої діяльності є прихований перерозподіл національного доходу, що був створений раніше. Сутністю такої діяльності є отримання вигоди за рахунок втрат понесених іншими людьми. Значного поширення вона набула в сфері послуг (різні види ремонтів, приватні підготовчі заняття, які не оформлюються юридично та ін.). Вона виступає у ролі такого собі амортизатора зі створення додаткових робочих місць та реалізації товарів доступних для найнижчої ланки населення. Це виступає певною мірою своєрідним порятунком для бідного прошарку населення і можливістю його виживання. Переважно до такого виду діяльності відноситься зайнятість керівного персоналу.
2. Прихована («сіра», «фіктивна») - законна, однак без наявності реєстрації економічна діяльність (здебільшого дрібний бізнес), яка не є врахованою у статистичних звітах, і в процесі такої діяльності відбувається свідоме ухилення від оподаткування, причиною є не бажаність витрат на придбання ліцензій, сплати податків тощо.

До даного виду відносять:

- корупція, в різних її проявах;

- отримання грошей шахрайськими методами;
  - приписки у державному секторі, занесені підприємцями.
3. Чорна економіка або підпільна – економічна діяльність, яка заборонена законодавством, стосується виробництва та реалізації заборонених товарів та послуг[11;с.147].

Наглядно структура тіньової економіки представлена в **Додатку Б**.

До структури тіньової економіки входять такі суб'єкти:

- тіньові підприємства;
- тіньові працівники;
- тіньові лідери;
- тіньові види діяльності[2,с.98-99].

Розглянемо наслідки розвитку тіньової економіки. Наявність тіньової економіки призводить до зміни в податковій системі, до яких відноситься нерівномірність в галузевому податковому навантаженні та зменшенні бюджетних розходів. Коли існує ухилення від сплати різних податків виникає ріст навантаження податкової системи на чесних платників. Внаслідок того певна частина з них йде в “тінь”.

Основні соціально – економічні негативні наслідки тіньової економіки полягають в:

1. Скороченні бюджетних надходжень держави, внаслідок чого держава неспроможна надати гарантій щодо соціального забезпечення.
2. Інвестиційному обмеженні підприємницьких ресурсів, адже приховування доходів позбавляє можливості їх вільного використання.
3. Скорочення торгівельно - економічних відносин вітчизняних фірм з іноземними інвесторами, внаслідок формування негативного іміджу держави.
4. Розвиток злочинного бізнесу у зв'язку з посиленням корумпованості правоохоронного та господарсько – державного апарату[16;с.34].

Окремо розглянемо негативні аспекти тіньової економіки, які подані в таблиці 1.

Негативні наслідки тіньової економіки		
Економічні	Соціальні	Політичні
Зменшення податкових обсягів, непорядкованість та нерегульованість економічного розвитку, неспроможність застосування тіньових коштів у невідкладних цілях тощо;	Вкорочення обсягу з пенсійного забезпечення, неспроможність формулювання дієвої системи охорони здоров'я, громадянська недовіра до державних органів;	Створення негативної державної репутації, виникнення складнощів у керуванні економікою країни.

*Розроблено автором на основі джерела[9,с.245-246].

Однак, яким би то дивним не виглядало поряд з негативними наслідками існують ще й позитивні сторони такого явища як тіньова економіка. А саме :

- 1) капітальне нагромадження. При тіньовій економіці капітал нагромаджується з більшою швидкістю ніж в офіційній, а відтак і їхній оборот та відтворення здійснюється швидше. Незважаючи на те, що капітал такого роду є сумнівним, проте у подальшій роботі його можна використовувати у легальному бізнесі;
- 2) ідейна реалізація. Українське законодавство влаштоване так, що при ініціативі створення своєї ідеї потрібно пройти довгий етап по підготовці документів та відвідати досить велику кількість різного роду інстанцій. А при тіньовій економіці втілити свою ідею в реальність можливо за більш короткий термін, проте це є не легальним.
- 3) створення апарату підвищення конкурентоспроможності національної економіки[9; с.244-245].

Отже, тіньова економіка є дуже складною і різносторонньою, яка вивчається з різних точок зору. Поширення такого вища створює перешкоду для повноцінного і постійного розвитку вітчизняної економіки.

2. Оцінка та аналіз масштабів тіньового сектору економіки України.

На даний час у нашій країні сформувалась така ситуація за якої рівень тіньової економіки набув досить високого рівня розвитку. А свідчення про наявний її стан є неоднозначними, тому існує потреба в проведенні детального аналізу.

Із здобуттям незалежності в Україні проводились низки реформ економічного та соціально – політичного характеру, спрямованих на створення держави правового типу з соціально орієнтованою ринковою економікою, і як правило наслідком таких реформ мали стати руйнування адміністративної господарюючої системи та її негативної сторони – бюрократичної тіньової економіки. Однак, як ми можемо спостерігати це не мало успішного завершення.

Оцінка тіньового сектору в економіці є важким та довготривалим процесом, який потребує детального вивчення.

Значний обсяг розповсюдження тіньової економіки спровокував чисельну кількість методів її дослідження. Детально всі методи наведені у **Додатку В**.

Розглянемо інтегральний показник рівня тінізації економіки України і темпи приросту/зменшення рівня реального ВВП, який наведений на рис. 1.

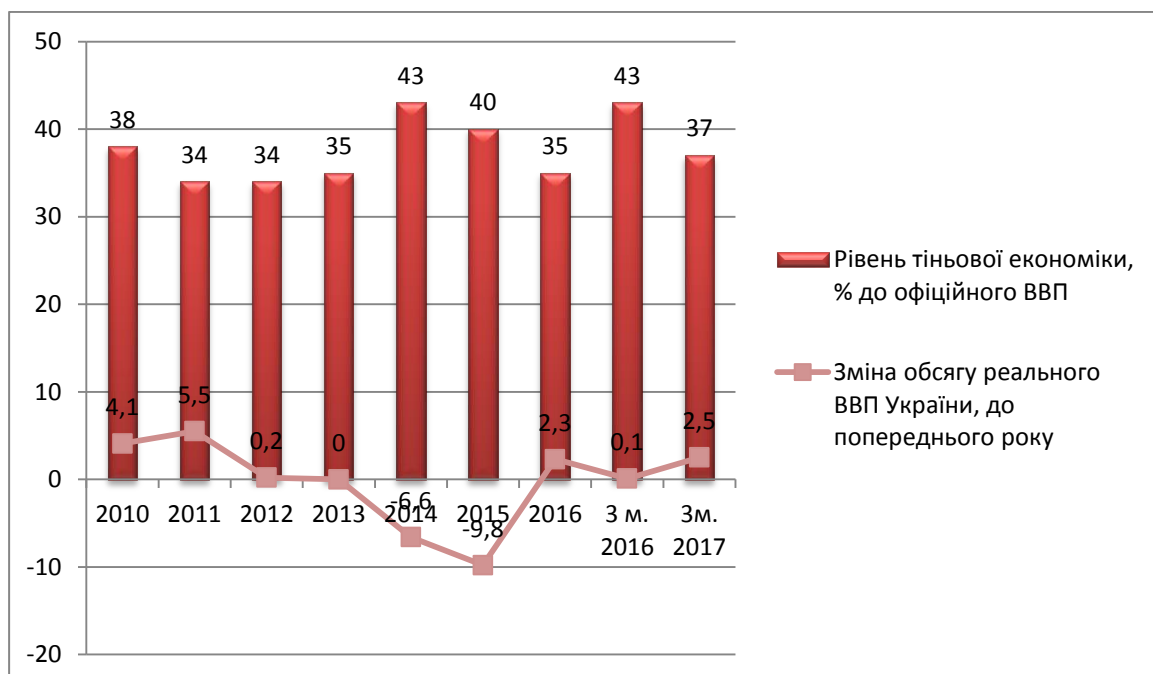
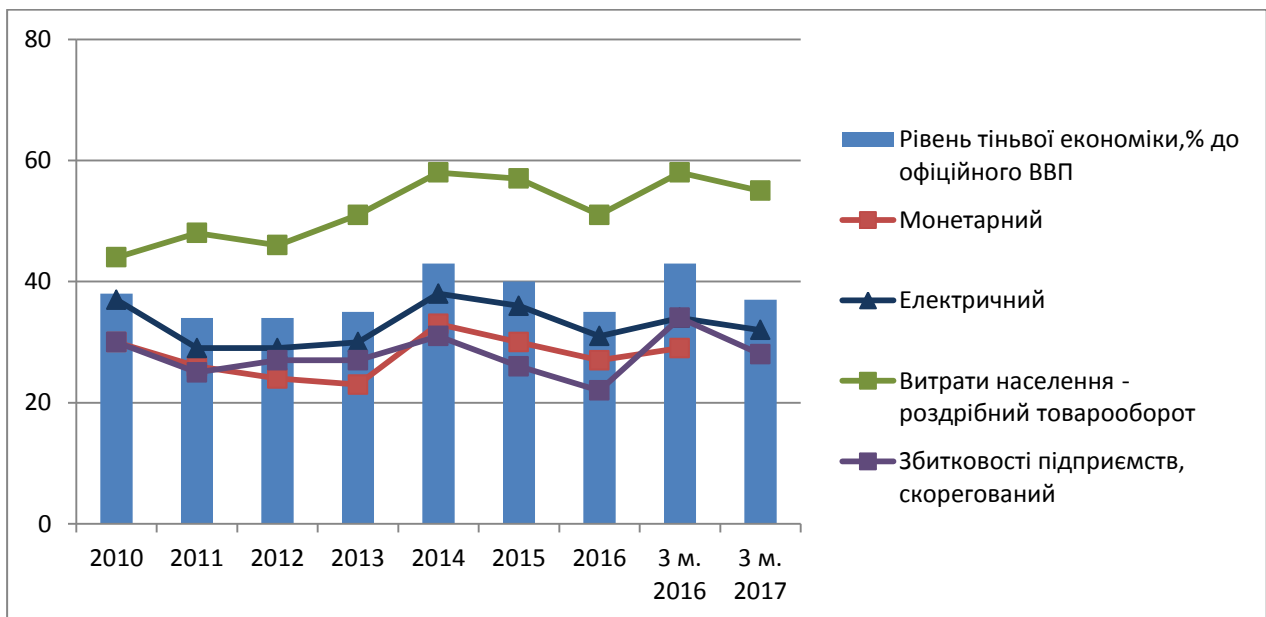

Рис.1 Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП(у % до відповідного періоду попереднього року)

*Розроблено автором на основі джерела[7].

На основі даного графіка можна зробити висновок, що за останні шість років рівень тіньової економіки України є непостійним. На 2010 рік він становив 38%, у 2013 році – 35%, в 2014 році даний показник зріс до 43%. У 2015 році – 40%, а в 2016 знизився до 34% [8].

Проведемо аналіз динаміки тіньового рівня за окремими методами, % від розміру офіційного ВВП, який зображений на рис.2.

Рис.2 Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП.

*Розроблено автором на основі джерела[7].

З даного графіка ми можемо спостерігати позитивну динаміку рівня тіньової економіки, яка сформувалась під дією таких чинників:

- ✓ Підтримання макроекономічної рівноваги на фоні формування в економіці зв'язків міжгалузевого типу та створення нових;
- ✓ Поступова реінтеграція довіри господарюючих суб'єктів – можливих інвесторів економіки України поряд з проведенням політики щодо скорочення підприємницької діяльності і впровадження заходів щодо нормування економіки.
- ✓ Часткова легалізація ринкових відносин шляхом зниження ЄСВ, що посприяло послабленню навантаження на фонд оплати праці.

Найбільш розповсюдженими методами з визначення тіньового рівня в економіці є:

- електричний метод;
- метод «витрати населення – роздрібна торгівля»;
- метод збитковості;
- монетарний.

Зокрема метод збитковості показав, що рівень тіньової економіки у I кварталі 2017 року становив 28% від офіційного ВВП, це на 6 в.п. менше, ніж у відповідному 2016 році[7].

За даним методом визначення рівня тіньової економіки полягає у визначенні граничного мінімального та граничного максимального коефіцієнтів тіньової економіки як долі ВВП, у межах яких знаходиться тіньовий сектор.

При обчисленнях за даним методом використовують певні гіпотези:

1. за офіційною статистикою всі наявні підприємства, що перебувають у збитковому стані мають прибутки. Дохідність збиткових фірм має рівна дохідності прибуткових підприємств, які розглядаються ($R_{3t} = R_{\Pi t}$).

Згідно з тим умовний прибуток можна знайти за формулою:

$$M_{\Pi 3 y t} = R_{\Pi t} \times M_{B3 o\phi t} = \frac{M_{\Pi\Pi o\phi t}}{M_{B\Pi o\phi t}} \times M_{B3 o\phi t} = M_{\Pi\Pi o\phi t} \times \frac{M_{B3 o\phi t}}{M_{B\Pi o\phi t}}, \quad (1)$$

де $M_{B3 o\phi t}$ – витрати збиткових підприємств у періоді, що аналізується, за офіційними статистичними даними (млн. гривень);

$M_{B\Pi o\phi t}$ – витрати прибуткових підприємств у періоді, що аналізується, за офіційними статистичними даними (млн. гривень);

$M_{\Pi\Pi o\phi t}$ – прибуток прибуткових підприємств у періоді, що аналізується, за офіційними статистичними даними (млн. гривень);

2. між витратами збиткових та прибуткових фірм існує взаємний зв'язок до кількості таких фірм:

$$\frac{M_{B3 o\phi t}}{M_{B\Pi o\phi t}} = \frac{l_{3 o\phi t}}{l_{\Pi o\phi t}} \quad (2)$$

де $l_{зoft}$ – кількість збиткових підприємств у періоді, що аналізується, за офіційними статистичними даними (одиниць);

$l_{Пoft}$ – кількість прибуткових підприємств у періоді, що аналізується, за офіційними статистичними даними (одиниць)[14].

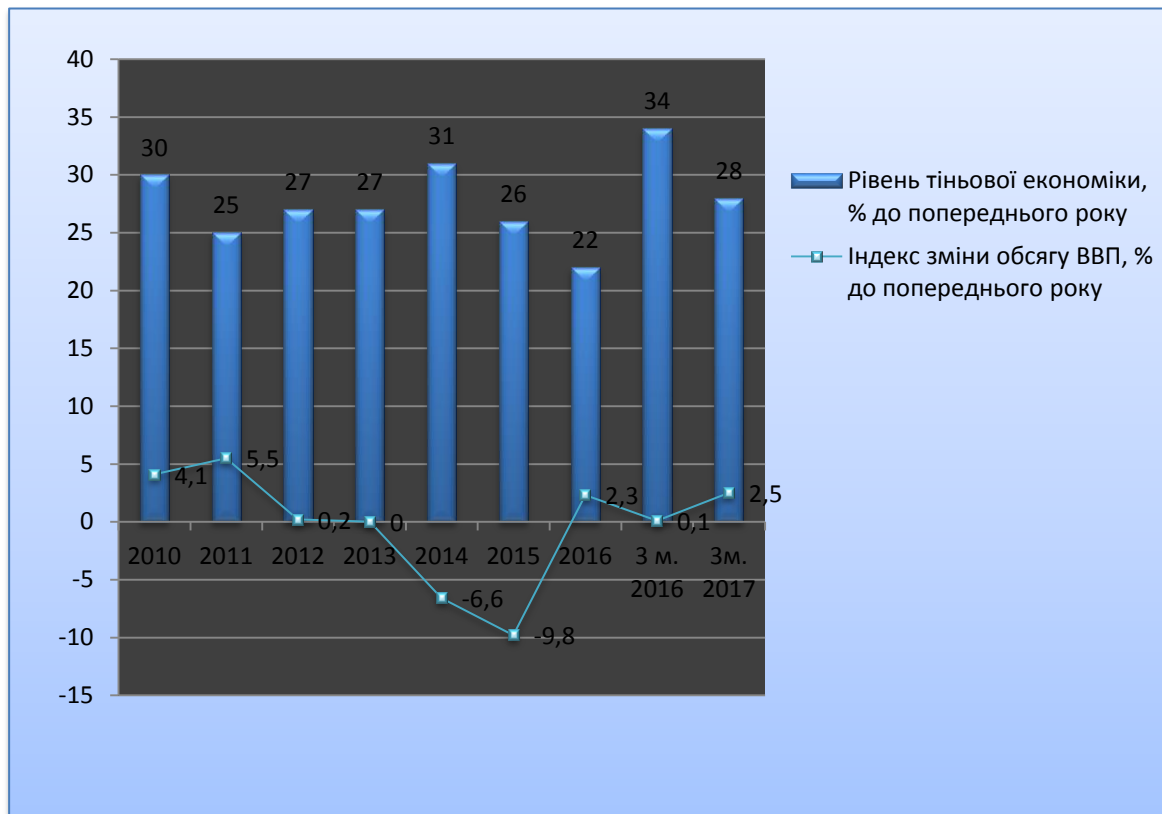

Рис.3 Динаміка рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств, у % до рівня офіційного ВВП*

*Розроблено автором на основі джерела [7].

Саме методом “витрати населення – роздрібний товарооборот” був зафіксований високий рівень тіньової економіки - 55% від офіційного ВВП, а це є нижчим від 2016 року за перший квартал на три процентні пункти. Рух до зниження рівня тіньової економіки згідно цього способу, зародився в 2016 році в умовах зниження навантаження на платіжний фонд робочої сили (при застосуванні курсу ЄСВ у розмірі 22%), в першому кварталі 2017 року залишився незмінним за рахунок розширення споживчого попиту в результаті збільшення рівня реальної заробітної плати в економіці (з 01.01.2017 до 3200 грн.), що на фоні

сповільнення цінової динаміки задовольнявся здебільшого в офіційній частині роздрібної торгівлі[7].

Рівень тіньової економіки розраховується за наступною формулою:

$$T_{BHPT_t} = \frac{B_{гр\ тов\ кор\ t} - П_{ст\ л.с.\ t}}{П_{ст\ л.с.\ t}} \times 100, \quad (3)$$

де $B_{гр\ тов\ кор\ t}$ – скориговані споживчі грошові витрати домогосподарств на придбання товарів у періоді, що аналізується (млн. гривень);

$П_{ст\ л.с.\ t}$ – загальний обсяг продажу населенню товарів усіма видами суб'єктів господарювання в легальному секторі економіки в періоді, що аналізується (млн. гривень)[14].

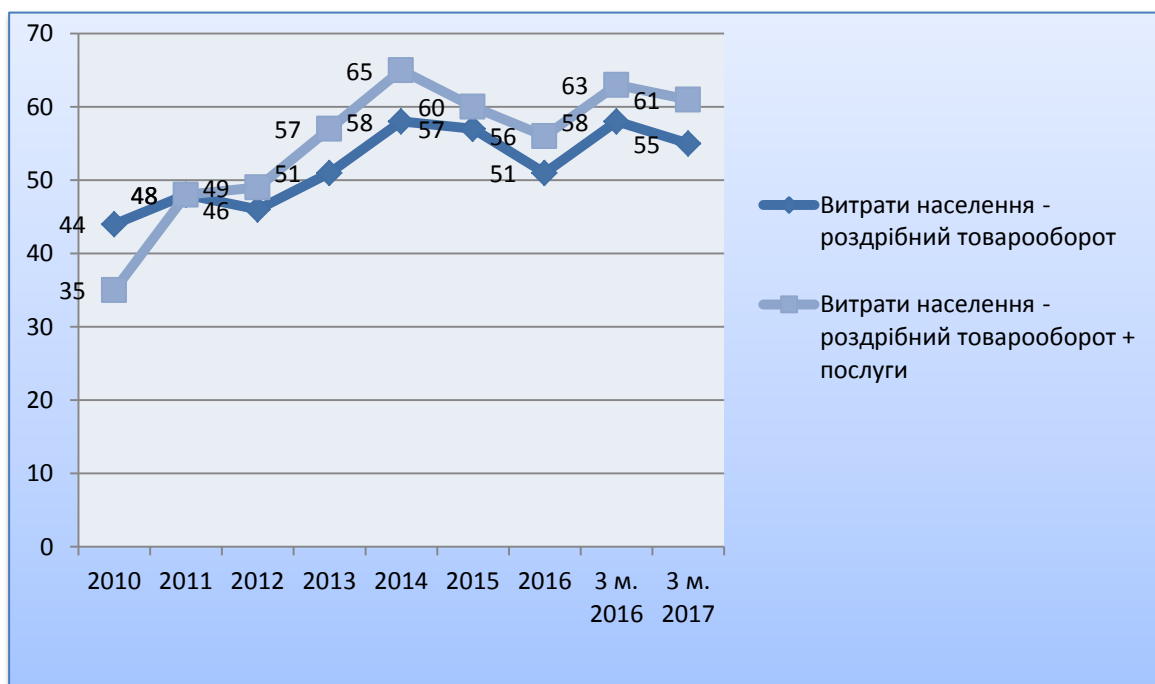

Рис.4 Рівень тіньової економіки за чинною та удосконаленою редакцією методу "витрати населення - роздрібний товарооборот", % від офіційного ВВП

*Розроблено на основі джерела[7].

За розрахунками згідно електричного методу рівень тіньової економіки знизився відносно 2016 року на 2 в.п. і становив 32% від офіційного рівня ВВП. За електричним методом рівень "тіні" визначається за допомогою збільшення обсягу реального ВВП. У I кварталі 2017 року він мав більші темпи (на 2.5%

порівняно I кварталом 2016 року), ніж розмір внутрішнього використання електроенергії, за виключенням експлуатації на потреби комунально – побутового характеру (на 1.8%, відповідно)[7].

Згідно з цим методом суттю розрахунку рівня тінізації економіки є порівняння приросту електричного споживання внутрішнього типу з приростом ВВП. Розрахунок рівня тіньової економіки за цим методом проводиться один раз на рік.

Рівень тіньової економіки за електричним методом ($T_{E t(t_0)}$) визначається шляхом порівняння рівня тіньової економіки в періоді, що аналізується, та базовому періоді і розраховується за такою формулою:

$$T_{E t(t_0)} = \frac{I_{E t(t_0)} - I_{ВВП t(t_0)}}{I_{ВВП t(t_0)}} \times 100, \quad (4)$$

де $I_{E t(t_0)}$ – індекс зміни внутрішнього споживання електроенергії в періоді, що аналізується, до базового періоду;

$I_{ВВП t(t_0)}$ – індекс зміни ВВП у періоді, що аналізується, до базового періоду;

t – період, що аналізується;

t_0 – базовий період, у якому індекс зміни внутрішнього споживання електроенергії ($I_{E t_0}$) та індекс зміни ВВП ($I_{ВВП t_0}$) дорівнюють одиниці[14].

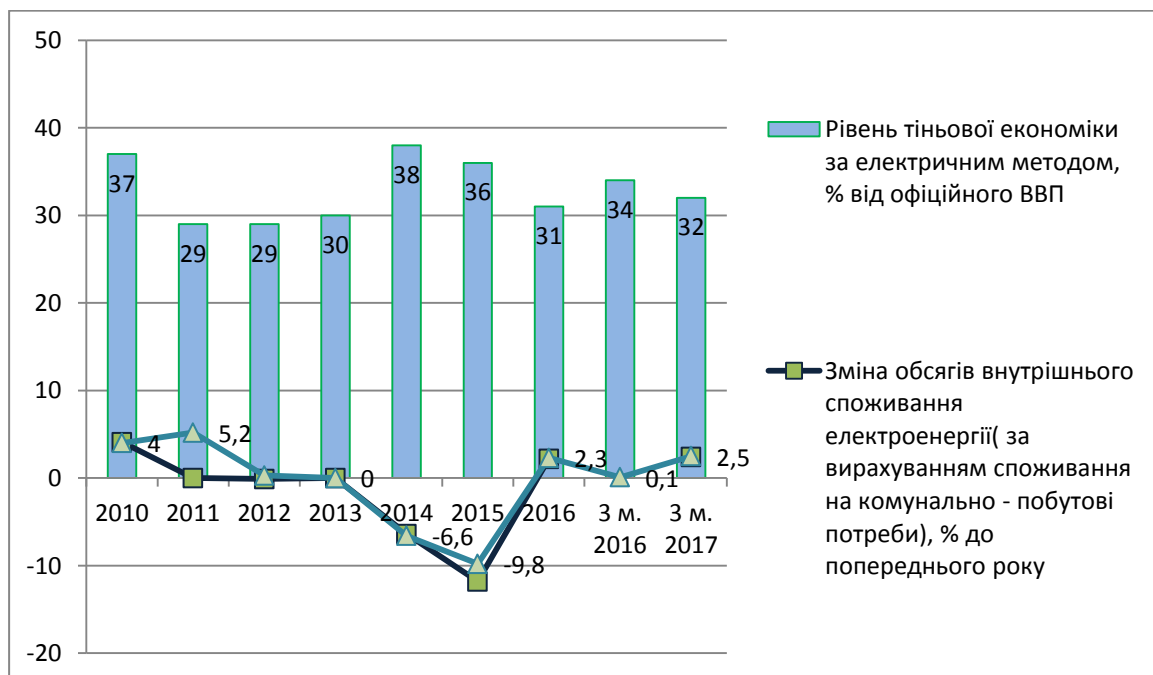

Рис.5 Рівень тіньової економіки за електричним методом, у % до офіційного ВВП*

*Розроблено автором на основі джерела[7].

Використання монетарного методу в розрахунках рівня тіньової економіки показав, що цей рівень зменшився порівняно з показниками I кварталу 2016 року на 2 в.п. до 27% від ВВП.

Розрахунок тіньового рівня згідно цього методу проводиться через визначення змін у співвідношенні готівкового обсягу до банківських депозитів у періоді, що досліджується, до опорного періоду (t_0). Обчислення тіньового рівня за монетарним методом проводиться на основі двох інших розрахункових методів: метод Гутманна та модифікований метод[14].

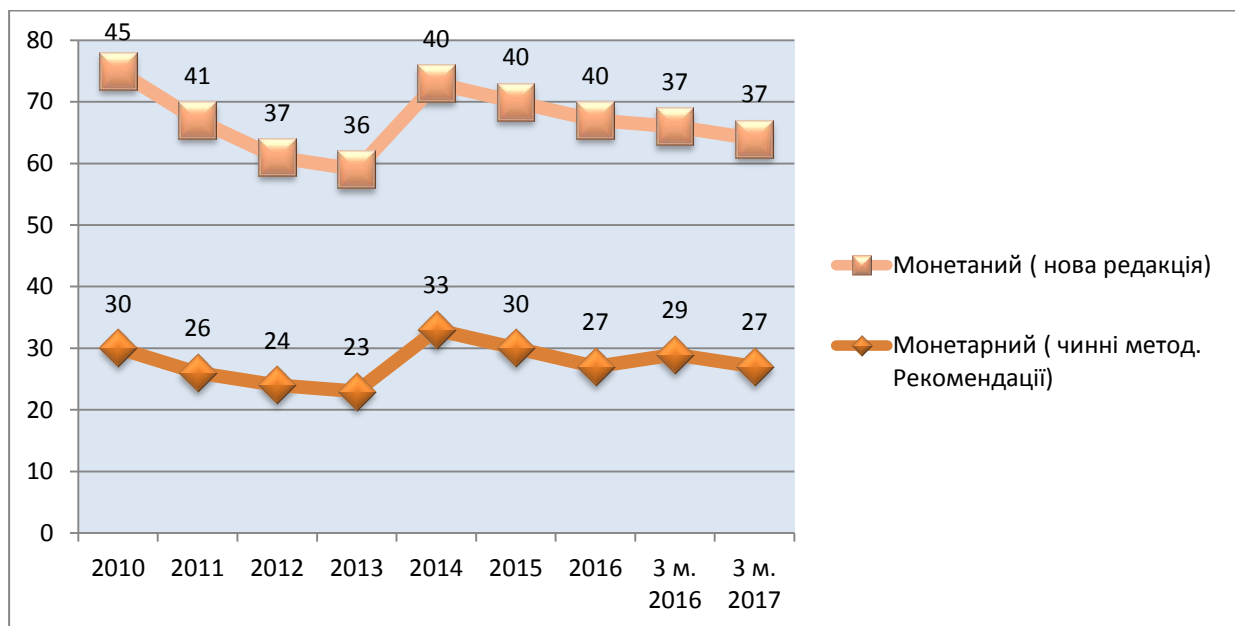

Рис.6 Рівень тіньової економіки за чинною та удосконаленою редакцією монетарного методу, % від обсягу офіційного ВВП*

*Розроблено автором на основі джерела[7].

Спрямування до зниження тінізації економіки за результатами I кварталу 2017 року відповідно до 2016 року прослідковувалося в усіх основних агрегованих ВЕД:

- у переробній промисловості – на 11 в.п.;
- добувній – на 10 в.п.;
- оптовій та роздрібній – на 8 в.п.;
- будівництві – на 4 в.п.;
- фінансовій та страховій діяльності – на 6 в.п.;
- операціях з нерухомим майном – на 7 в.п.;

- транспорті – на 2 в.п.

За результатом досліджень було виявлено, що найвищий тіньовий рівень був зафіксованим у Фінансовій та страховій діяльності – 51% від рівня офіційного ВВП, однак результати I кварталу 2017 року показали, що з підвищенням прибуткової частки фірм зазначеного ВЕД(відносно обсягу 2016 року) відбулось зменшення рівня “тіні” в ньому.

Через значні обсяги монополізації ринку продукції рівень тіньової економіки у добувній промисловості є досить високим (50% від офіційного ВВП). Зменшенню тіньової частки сприяли позитивні зміни у фінансовому становищі.

Найбільш вдалі результати дали заходи детінізації в переробній, добувній сфері, оптовій та роздрібній торгівлі.

Наглядно всі дані зображені на рис.6

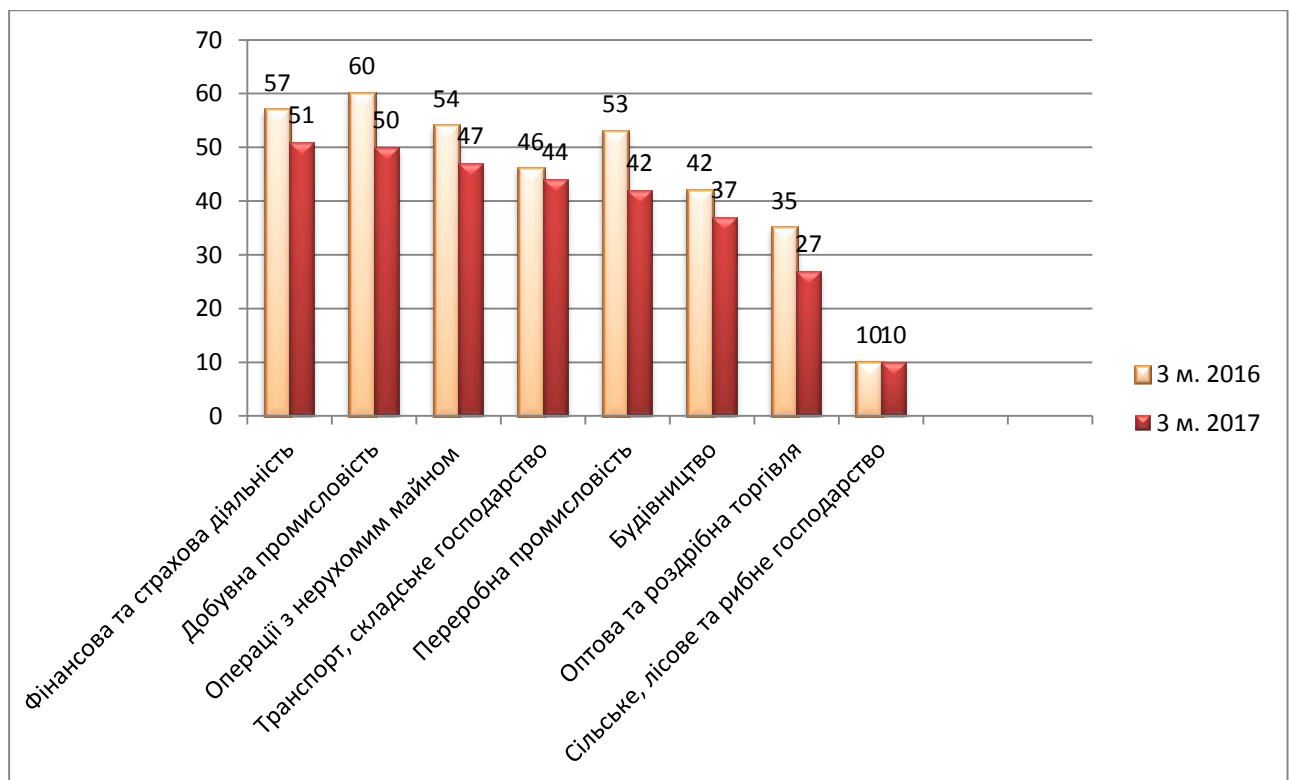

Рис.7 Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності і, % від офіційного ВВП відповідного ВЕД

*Розроблені автором на основі джерела[7].

Зниження тіньового рівня в переробній сфері за результатами I кварталу 2017 року становило 11 в.п.(до 42% від офіційного ВВП),причинами такого зниження слугувало скорочення збитків фірм галузі і відносно 2016 року у 2.8 разів(до 20,4

млрд. грн.. у I кварталі 2017 року) при зростанні долі фірм, що мають прибуток на 4,6 в.п. до 66,7% відповідно. Згідно даних Держкомстату, у I кварталі 2017 року розвивалась тенденція до скорочення збитковості фірм усіх галузей переробної промисловості, наслідком чого стало формування сприятливого фінансового становища підприємств. Сальдовий фінансовий результат роботи фірм мав позитивний характер і становив 1,8 млрд. грн.. на противагу негативному у I кварталі 2016 року з розміром 45,2 млрд. грн..

Рівень тіньової економіки у добувній промисловості і розробленні кар'єрів зменшився порівняно з I кварталом 2016 року на 10 в.п. до 50% від ВДВ галузі. Зазначене зменшення відбулося внаслідок збільшення обсягу прибутків, отриманих підприємствами галузі, у 5,5 разів порівняно з обсягом I кварталу 2016 року до 31,6 млрд. грн. у I кварталі 2017 року при збільшенні частки прибуткових підприємств на 13,9 в.п. до 53,7% відповідно. Вдосконалення фінансових підсумків діяльності підприємств ВЕД відбулося на фоні зростання цін світового рівня на залізну руду у 1,77 разів (до 85,7 дол. США за тону у січні-березні 2017 року проти 48,3 дол. США у січні-березні 2016 року). Дана звітність була сформована без урахування тієї частини, яка знаходиться в зоні АТО. Адже значна кількість добувних підприємств знаходяться на території, яка не підвласна контролю державної влади.

У галузі оптової та роздрібною торгівлі за підсумком I кварталу 2017 року міра тіньового сектору знизилась на 8 в.п. до 27%, що стало наслідком скорочення обсягу отриманих підприємствами збитків у 4,7 разів порівняно з обсягом I кварталу 2016 року (до 5,2 млрд. грн. у I кварталі 2017 року) при зростанні обсягу прибутків підприємств у 1,6 разів (до 17,3 млрд. грн. відповідно). Реабілітація споживчого попиту домогосподарств на фоні підвищення реальної заробітної плати поряд з послабленим інфляційним фоном зумовили ріст обороту роздрібною торгівлі на 3,1% порівняно з відповідним періодом 2016 року (проти “-” 0,7% у I кварталі 2016 року).

Отже, при подальшій тінізації економіки та проникнення її в трансформаційне суспільство, виникнуть макроекономічні диспропорції та деформація структури

соціально – економічного розвитку, що є прямою загрозою офіційній економіці. Для того аби позбавитись від “тіні” необхідно вжити відповідні заходи, які узагальнено мають назву детінізація[13].

3. Механізм подолання тіньового сектору в Україні

Як вже зазначалося Україна характеризується високим тіньовим економічним рівнем, і питання детінізації економіки є особливо актуальним питанням на даний час для нашої держави. А головним завданням її стратегії є пришвидшення розробки та втілення методів, які потрібні для досягнення поставлених цілей.

Розширення тіньової економіки відбувається через непослідовність проведення процесів системної трансформації. Однак, окрім того є ще низка причин, які перешкоджають детінізації економіки, серед яких можна виділити наступні:

- Недоліки податкової політики, які проявляються в тому, що дана податкова система базується на меті максимізації залучення бюджетних надходжень, не враховуючи того, що такий податковий тягар для господарюючих суб'єктів призведе до негативних наслідків у вигляді використання ними тіньових операцій;
- Неповноцінність ринкового середовища (вади механізмів ринку через які виникають розбіжності між економічною політикою держави та інтересами суб'єктів господарювання);
- Необізнаність та надмірна корумпованість державних службовців (корупція є найболючішою темою і головною перепорою у розвитку України);
- Мінливість клімату у сфері інвестицій та підприємництва;
- Незахищеність інвесторів;

Поряд з цими причинами можна виділити фактори тінізації економіки:

1. Неєфективність державного регулювання - втрата довіри як з боку бізнесу, так і зі сторони органів влади, недоліки законодавства. Наслідком є створення структури корпоративно – бюрократичного типу, які частково перебирають на себе обов'язки державних органів. Наступною проблемою є часта зміна законодавчого забезпечення у проведенні підприємницької діяльності, що призводить до того що підприємство не має можливості проводити ефективне введення бізнесу, а отже шляхом пошуку простіших шляхів використовує тіньові методи функціонування.

2. Недоліки функціонування ринку пов'язані з низькою мотивацією щодо працевлаштування на офіційному рівні та з високим рівнем безробіття. Наявність не оподаткування заробітної плати та не контрольованість за працевлаштуванням певною мірою завдає шкоди економіці.
3. Проблеми зі встановленням сталого чітко окресленого плану боротьби з кримінальною часткою зі сторони правоохоронної та судової систем.

При проведенні оцінки реального стану національної економіки, насамперед мова йде про заходи антикризового типу, інноваційно – структурні зміни в державі у короткотерміновому та довготерміновому періодах, зміни в економічній структурі повинні забезпечувати:

- ✓ послаблення фіскального тиску на підприємницьку діяльність;
- ✓ відповідність національної продукції стандартам європейської якості;
- ✓ впровадження інноваційних перетворень у суспільстві[4, с. 115];

Держава намагається боротися з проявами тіньової економіки, однак ні в одній з економічних сфер законодавче забезпечення не було повноцінно завершеним.

Отже, постає питання щодо створення механізму процесів легалізації тіньової економіки.

Детінізація економіки – це сукупність заходів щодо подолання та знищення мотивів та вимог тіньового сектору економіки. Головним завданням якої є зниження тіньового рівня за допомогою створення сприятливого клімату для залучення тіньових капіталів до офіційної економіки та збільшення національного багатства. Виведення з “тіні” капіталу сприятиме потенціальному підвищенню національних інвестицій та ступеня їх реалізації, встановленню стабільності у довгостроковому періоді, також це слугуватиме гарною можливістю для обрання чіткого спрямування офіційної економіки та її стратегічного розвитку і росту.

Для сучасної економіки України проведення детінізації є головним та першочерговим завданням. Контрольно – каральні засоби держави виявились безперспективними, це пояснюється багатоспектністю та широкомасштабністю тіньового сектору. Адже головними чинниками існування тіньової економіки є: великі витрати та не доцільність введення бізнесу, недосконала податкова

система, недооціненість вартості робочої сили, непрозорість економічної діяльності для економічних суб'єктів [3;с.50].

При створенні засобів легалізації тіньової економічної діяльності потрібно взяти до уваги те, що тіньовий сектор є джерелом фінанового забезпечення більшої частини населення. Тому важливо враховувати всі збитки для населення України, які можуть виникнути при різкому скороченні тіньового сектору і повною мірою адекватно оцінити можливості покриття цих збитків.

До основних заходів детінізації можна віднести:

1. “амністія” тіньового капіталу спрямованих в інноваційну галузь та інші сектори що мають перспективу;
2. мотивація податкового сектору щодо накопичення та вкладення коштів у інноваційний сектор юридичними особами;
3. наявність обов'язкової звітності про походження капіталу при здійсненні операції купівлі товарів, вартість яких перевищує певну встановлену суму;
4. зміцнення контролю бюджетних надходження, впровадження прозорих заходів розподілу та використання бюджету;
5. вдосконалення системи контролю діяльності у зовнішньоекономічній сфері;
6. збільшення професійного рівня керуючого персоналу підприємств України.
7. Вдосконалення чинного законодавства за допомогою прийняття відповідних законів, які б точно представляли господарську мобільність економічних суб'єктів[1;с.51-52].

Отже, беручи до уваги високий рівень тінізації вітчизняної економіки на сучасному етапі, процес її детінізації необхідно визначити пріоритетним напрямком розвитку національного господарства. Дослідження процесів тіньової економіки в Україні свідчить, що її основою є недосконалість ринкових відносин, що проявляється в суперечливому та стихійному їх спрямуванні, а також завдяки

можливості тіньової економіки швидше адаптуватись до реальних умов господарювання, її регламентації та маловитратності[15].

Останньою новиною економічного простору, яка сколихнула увесь світ стало оприлюднення Міжнародним консорціумом журналістів - розслідувачів (ICIJ) і Центром розслідування корупції та організованої злочинності (OCGRP) “Документів з райських островів”. Це викликало велику хвилю різних коментарів з цього приводу, адже серед списку фігурував Президент України – Петро Порошенко. Окрім нього було оприлюднено багато імен найвпливовіших бізнесменів, політиків світу та зіркових постатей.

Влучним висловом щодо даної ситуації є коментар Штефана Сайберта “Витік даних з інвестиційних документів а офшорних зонах – це важливий крок до прозорої боротьби проти уникнення від сплати податків на міжнародному рівні...”. Саме в такому напрямку слід рухатись задля забезпечення цілеспрямованої боротьби з тіньовою стороною економіки.

Висновки

Отже, за підсумком вище наведеного можна дати таке визначення тіньова економіка – це явище, яке несе в собі загрозу вітчизняній економіці, дані якої не враховуються при складанні офіційної статистики, та яка не контролюється державою. А причинами її виникнення полягають у наступному:

- зниження життєвого рівня населення;
- нестабільність політичної системи;
- прояв лояльності у відношенні суспільства до тіньової економіки;
- наявність недоліків законодавства;
- прагнення підприємців отримати високі прибутки;
- корупція;
- поєднання бізнесу з кримінальними структурами;

низьке правоохоронне забезпечення потрібними матеріально – технічними ресурсами.

Широкомасштабність тіньового сектору та присутність його майже у всіх економічних сферах заважає розвитку національної економіки, тим самим знижує її конкурентоспроможність. На основі проведення аналізу можна зробити висновки, що тіньова економіка є досить складним процесом, який викликає відносно великий перелік негативних наслідків для національної безпеки країни.

Реалізація заходів детінізації дасть змогу певним чином локалізувати тіньову економічну діяльність та використати тіньовий капітал для покращення стану офіційної економіки. Економічні механізми детінізації економічних відносин у країні мають бути стрижневим, системоутворюючим елементом комплексної системи детінізації (КСД), що спрямовані не лише на усунення наявних факторів, що зумовлюють відтворення джерел тіньових відносин, а й у об'єктивному зменшенні маси непродуктивного капіталообігу й документообігу й удосконаленні на цій основі функцій та оптимізації структури органів, покликаних виконувати ці функції.

Список використаних джерел

1. Баранов С.О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально – економічні наслідки та шляхи подолання в Україні/С.О. Баранов//Механізми державного управління. - 2015. - №3 – 48-49с.
2. Бікулов Д. Т.Тіньова економіка в контексті міжнародного самоврядування [Електронний ресурс] / Д. Т. Бікулов// Держава та регіони. Сер. : Державне управління. - 2013. - № 3. - С. 96 - 101. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN_Drdu_2013_3_20.
3. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України /З.С.Варналій// ISSN 1997-9266. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2014. №1.
4. Величко О.А. Тіньова економіка як загроза економічної безпеки держави та регіону/О.А. Величко// Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015.-№2.-с.116.
5. Васенко В.К. Тіньова економіка та шляхи детінізації/В.К. Васенко// ISSN 2076 -5843Вісник Черкаського університету. 2016. № . С. – 23. - Серія «Економічні науки», 2016.
6. Економічна безпека: навч. посіб. /за ред.. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647с.
7. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні – 2017р. – Режим доступу: <https://www.Тенденції%20тіньової%20економіки%20І%20кв%202017.pdf>.
8. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрямки її подолання в Україні : монографія / Ю. І. Кіржецький. – Л. : Ліга-Прес, 2013. – 170 с.
9. Клименко С.Г. Тіньова економіка в Україні: сутність, функції та наслідки/С.Г. Клименко//Збірник наукових праць Національної академії державного управління. – 2012.- 247с.
10. Лісовий А.В, Кирпа С.В. Методи виявлення та оцінювання тіньового сектору економіки/А.В.Лісовий, С.В. Кирпа//Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, №1, 2011.

11. Мельникова В.І. Національна економіка: Навчальний посібник / В. І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідлярук, І.Ю. Тур, Г.М. Шведова. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 248 с.
12. Носова О.В. Національна економіка : навчальний посібник [Електронний ресурс] / О.В. Носова, 2013. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1319042053126/ekonomika/natsionalna_ekonomika_nosova_ov.
13. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinovoiEkonomiki>.
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2007 № 777 «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки».
15. Приварникова І.Ю. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зменшення / І. Ю. Приварникова, К. В. Степанюк // Держава та регіони: наук.- вироб. журн. – 2010. – № 2. – С. 163 – 167. – Серія : Економіка та підприємництво.
16. Шелудько Н. М. Проблеми тіньової економіки в Україні // Фінанси України. - 2002. - № 9. – с. 80.